

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ТА МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ФОРМУВАННЯ ЕФЕКТИВНОГО ІНСТИТУЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ У СФЕРІ РЕГУЛЮВАННЯ ФІНАНСОВИХ РИНКІВ

EUROPEAN STANDARDS AND INTERNATIONAL EXPERIENCE IN DEVELOPING AN EFFECTIVE INSTITUTIONAL SUPPORT FOR PUBLIC GOVERNANCE IN THE FINANCIAL MARKET REGULATION

У статті проаналізовані європейські стандарти та досвід держав світу щодо формування ефективної інституційної структури державного управління у сфері регулювання фінансових ринків, розкриті моделі та варіанти створення і діяльності органів державного регулювання фінансових ринків у різних країнах, висвітлені особливості їх компетенції та повноважень, тенденції зміни їхньої інституційної структури. Звертається увага на європейські стандарти, закономірності і тенденції розвитку інституційних механізмів державного регулювання фінансових ринків у праві ЄС та державах-членах Європейського Союзу. З огляду на необхідність подальших системних кроків у напрямку євроінтеграції, європейські стандарти, міжнародний досвід державного регулювання фінансових ринків, його узагальнення і аналіз мають важливе значення для реформування інститутів державного управління цією сферою в Україні, та є актуальними.

Ключові слова: *ринки фінансових послуг, механізми державного управління у сфері регулювання ринків фінансових послуг, Європейський Союз, Право ЄС, Європейська Комі-*

сія, державні регулятори фінансових ринків, фінансові послуги.

The article analyzes the European standards and experience of the countries of the world in forming an effective institutional structure of public administration in the sphere of financial markets regulation, reveals models and variants of creation and activity of bodies of state regulation of financial markets in different countries, highlights the peculiarities of their competence and powers, tendencies of changing their institutional structure. Attention is drawn to European standards, patterns, and trends in the development of institutional mechanisms for the state regulation of financial markets in EU law and in the Member States of the European Union. Given the need for further systematic steps towards European integration, European standards, international experience of state regulation of financial markets, its generalization and analysis are important for reforming public administration institutions in this field in Ukraine and they are relevant.

Key words: *financial services markets, government mechanisms in the regulation of financial services markets, European Union, EU law, European Commission, state regulators of financial markets, financial services.*

УДК 336.76.339.92 (477)

Приячук І. В.,

здобувач наукового ступеня кандидата наук з державного управління, адвокат ТОВ «Юридична компанія «Ел Бі Сі партнерс»
orcid.org/0000-0003-1565-6961

Постановка проблеми у загальному вигляді. Глобалізація та взаємопов'язаність фінансових ринків країн світу, вплив глобальних чинників на національні фінансові системи значно актуалізують міжнародну складову у розвитку та вдосконаленні інституційної основи державного регулювання українського фінансового ринку. Українські фінансові ринки не є винятком, та вже до значної міри є складовою міжнародних фінансових ринків. На функціонування фінансових ринків, їх перспективи і стабільність значний вплив мають міжнародні стандарти регулювання ринків капіталу, взаємодія з фінансовими ринками інших держав та їх регуляторами.

Наявна тенденція до зближення основних моделей регулювання фінансових ринків у сучасному світі вимагає вивчення міжнародного досвіду та формування науково – обґрунтованих підходів до його використання в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми вивчення досвіду інших держав щодо інституційного забезпечення державного управління у сфері регулювання фінансових ринків присвячені окремі розділи дослі-

джень економічної тематики, дослідження з питань державного регулювання фінансових ринків, інституційного розвитку економіки, публікації та посібники з питань євроінтеграції та права Європейського Союзу.

Дослідники, здебільшого, звертали увагу на загальні тенденції розвитку державного регулювання фінансових ринків, короткий огляд основних моделей державного регулювання, регулювання надання фінансових послуг у праві ЄС та європейських директивах.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Поза увагою дослідників залишається комплексне вивчення міжнародного досвіду саме інституційного забезпечення державного управління у сфері регулювання фінансових ринків, основних проблем реформування інститутів державного регулювання фінансових ринків у контексті відповідності європейським стандартам, зокрема праву ЄС, аналіз можливих прикладів досвіду інших держав та інституційних моделей державного регулювання фінансових ринків в Україні з врахуванням ситуації в Україні в цілому та на фінансових ринках зокрема.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Дослідження та аналіз моделей і варіантів інституційного забезпечення державного управління у сфері регулювання фінансових ринків різних держав, виявлення ключових закономірностей розвитку механізмів державного управління у цій сфері на основі міжнародного досвіду, європейських стандартів та основних аспектів регулювання у праві ЄС.

Виклад основного матеріалу дослідження. Глобалізація та взаємопов'язаність фінансових ринків країн світу, вплив глобальних чинників на національні фінансові системи значно актуалізують міжнародну складову у розвитку та вдосконаленні інституційної основи державного регулювання українського фінансового ринку. Це вимагає формування науково – обґрунтованих підходів на основі кращих зразків міжнародного досвіду та європейських стандартів.

Аналізуючи міжнародний досвід, умовно можна виділити три основні моделі державного регулювання та нагляду, як важливої складової такого регулювання:

1. Регулювання та нагляд за сегментами (секторами) фінансового ринку, або окремими фінансовими ринками – Секторальна модель. Відповідно до цієї моделі регулювання кожного з основних ринків (банківський, страховий, фондовий) здійснює окремий державний регулятор.

Зазначена модель регулювання та нагляду є в США, Іспанії, Литві, Португалії, до певної міри в Італії та Франції. При використанні такої моделі органи державного регулювання можуть набути значної професійної та інституційної спроможності в регулюванні закріплених за ними сегментів (секторів). Разом з тим, така модель не дозволяє здійснювати ефективно регулювання і нагляд за пов'язаними фінансовими установами різних ринків (банки, страхові компанії, інвестиційні компанії, біржовий ринок тощо). Крім того, зазначена модель не враховує ту обставину, що сучасного інструментарію державного регулювання та нагляду потребують нові напрямки на фінансових ринках, як Інтернет-банкінг, Інтернет-страхування, нові електронні системи переказу коштів, регулювання ринку криптовалют тощо.

2. Подвійна модель, в основі якої є розмежування функцій регулювання бізнесу на фінансових ринках та функцій пруденційного нагляду на основі оцінки ризиків. При такій моделі найважливішим принципом є розмежування завдань та функцій з одного боку державного регулювання та встановлення регуляторних і нормативних вимог до фінансових установ,

з іншого боку – функцій нагляду, у першу чергу пруденційного нагляду на основі оцінки ризиків за конкретними фінансовими установами. Така модель регулювання і нагляду використовується у Нідерландах, Канаді, частково Італії і Франції. Прихильники такої моделі основною її перевагою вважають неможливість органу, який інспектує та перевіряє фінансові установи, встановлювати правила і вимоги до піднаглядних суб'єктів.

3. Модель мегарегулятора або єдиного нагляду. За такої моделі всі функції державного регулювання та нагляду здійснює єдиний державний регулятор. В одних випадках це Центральний банк держави, в інших – спеціалізований універсальний орган, який здійснює державне регулювання та нагляд на фінансових ринках, відокремлений від центрального банку, який відповідає за грошовий обіг та емісію. Така модель застосовується у значній кількості держав, які є членами Європейського Союзу: Німеччина, Австрія, Чехія, Польща, Латвія, Угорщина. У цілому, її можна розглядати як базову інституційну європейську модель державного регулювання і нагляду на фінансових ринках. Така інституційна модель дозволяє здійснювати ефективно регулювання одночасно на різних фінансових ринках та при наданні комплексних фінансових послуг, які є профілем різнопланових фінансових установ (банки, страхові компанії, фондовий ринок).

Також тенденцією у розвитку сучасної інституційної моделі державного регулятора фінансових ринків можна вважати його відокремлення від центрального банку (окрема універсальна інституція державного регулювання і нагляду за фінансовими ринками і установами (Австрія, Німеччина) і політична незалежність (збільшення тенденції до підпорядкування державних регуляторів фінансових ринків парламентам [1, с. 325-327]).

У Великобританії орган нагляду за фінансовими ринками поєднує функції банківського нагляду, які свого часу перейшли від Банку Англії з функціями регулювання і нагляду за фінансовими інститутами ринку цінних паперів, страхування, колективних інвестицій. Незважаючи на перевагу банківського сектору Великобританії за розміром активів, домінування банківського сегменту не спостерігається, існує спеціалізація, при якій депозитно-позичкову та емісійну функцію виконують банки, інвестиційну – небанківські фінансові установи: страхові компанії, інвестиційні та пенсійні фонди тощо.

У Японії діє мегарегулятор, який виконує виключно наглядові функції за банками, стра-

ховими організаціями, суб'єктами ринку цінних паперів. Не виконуючи функції регулювання, таке Агентство фінансового нагляду використовує у своїй діяльності інструменти перевірок, фінансових розслідувань, накладення санкцій.

Недоліком інституційної моделі мегарегулятора фінансових ринків може розглядатися ризик недостатнього рівня розуміння ситуації на окремих сегментах фінансових ринків, які не розглядаються як основні.

Разом з тим, у сучасному світі на сьогоднішній день спостерігається тенденція до зближення основних моделей регулювання фінансових ринків. Так в США після останньої фінансової кризи, здійснюються заходи щодо уніфікації регулювання комерційної (кредитної) та інвестиційної банківської діяльності. Важливим завданням Комісії з цінних паперів США визначене забезпечення небанківським фінансовим установам рівних із банками конкурентних умов на ринку та поширення на банки регулювання, яке забезпечує належний захист інвесторів і підтримання стійкості ринку капіталу.

Щодо німецької моделі фінансового ринку, у якій традиційно переважав банківський сектор, на сьогоднішній день наявні тенденції іншого плану, зокрема:

- зменшення концентрації акціонерного капіталу та зростання ролі ринку цінних паперів;
- збільшення ролі та значення небанківських фінансових установ на фінансових ринках;
- формування холдингових структур комерційними банками з участю небанківських фінансових установ.

На характеристику моделі державного регулювання фінансових ринків у Німеччині та Франції істотний вплив має та обставина, за загальним правилом діє принцип обов'язкового членства у саморегулювальних організаціях відповідних ринків (профільні асоціації учасників ринків), а також їх високий статус у системі регулювання діяльності фінансових установ. Представники асоціацій фінансових установ, членство у яких є обов'язковим, входять до колегіальної структури органів державного регулювання, визначені категорії рішень, які повинні погоджуватися з асоціаціями фінансових установ [2, с.185-187]. Врахування такого досвіду з метою формування ефективних і прозорих фінансових ринків було б обґрунтованим і для України.

Можна погодитися з думкою Ю. Коваленко про те, що актуальною є комплементарна концепція або концепція загального рівня фінансових послуг, згідно з якою банки і небанківські фінансові установи розв'язують аналогічні

завдання в економіці. Тому важливе значення має якість і доступність фінансових послуг, а який вид фінансових установ їх надає має другорядне значення [3]. Відповідно ця теза має прямий вплив на визначення концепції та інституційної моделі державного регулювання фінансових ринків.

У контексті європейських стандартів, удосконалюючи інституційну складову державного управління при здійсненні регулювання та нагляду за діяльністю фінансових установ насамперед необхідно враховувати принципи «європейської концепції належного урядування», до яких зокрема належать:

1) Юридична визначеність (надійність, передбачуваність, принцип недискримінації, принцип доцільності та обґрунтованості, процедурної справедливості, своєчасності та професіоналізму);

2) Відкритість і прозорість (відкритість на протигагу секретності, розкриття інформації для суспільства, конфіденційності лише у випадках, передбачених Законом, зовнішній контроль публічних адміністрацій, обґрунтованості та наведення підстав для прийняття рішення особою, чий права та законні інтереси зачіпаються);

3) Відповідальність (принцип відповідальності за прийняті рішення, формалізованості процедур, відсутності абстрактного характеру відповідальності тощо);

4) Ефективність та результативність (принцип ефективної адміністрації, результативного виконання законодавства у своєму сегменті). Досягнення ефективності та результативності є одним з ключових критеріїв, досягнення якого є важливим завданням реформування державного управління у сфері державного регулювання на фінансових ринках [4, с.27-28].

Міжнародна асоціація органів нагляду за страховою діяльністю у своїх принципах та стандартах визначила організаційні засади органу нагляду за страховою діяльністю. Відповідно до них, роботу кожного органу нагляду за страховою діяльністю в будь-якій юрисдикції слід організувати таким чином, щоб він мав можливість виконувати своє головне завдання, а саме, підтримувати ефективно, законне, надійне і стабільне функціонування ринків страхових послуг на користь споживачів таких послуг і для захисту їхніх інтересів. Такий орган нагляду повинен:

– бути незалежним у своїх діях та у процесі виконання своїх функцій та повноважень. Незалежність має бути як від політичних сил, так і від суб'єктів ринку;

– мати достатні повноваження, правовий захист і фінансові ресурси для виконання своїх

функцій та при застосуванні своїх повноважень. Винагорода за працю в органі нагляду має надавати змогу залучати та утримувати висококваліфікований персонал. Має бути забезпечена можливість гнучко використовувати кошти таким чином, щоб швидко та оперативно реагувати на зміну зовнішніх умов. Виконання необхідних дій, наприклад заходів міжнародної співпраці, проведення перевірок на місцях не повинні залежати від фінансових обмежень. У випадку необхідності орган нагляду повинен мати забезпечену можливість залучення третіх сторін (наприклад, аудиторів, актуаріїв тощо);

- організувати зрозумілий, прозорий і послідовний процес регулювання та нагляду;
- встановити чітку відповідальність за прийняття рішень;
- наймати, навчати й утримувати кваліфікований службовий персонал, що дотримується відповідних стандартів щодо конфіденційності [5, с. 51-52].

Глобалізація фінансових ринків передбачає уніфікацію законодавства, зокрема у сфері державного регулювання фінансових ринків. Наявність на національному рівні державного регулювання фінансових ринків нормативно визначених обмежень, може ускладнити інтеграцію країни до світових та європейських фінансових ринків, що негативно впливає на їх конкурентоспроможність. «Фактично глобалізація не залишає можливостей для «особливих» національних шляхів розвитку фінансового сектору інтегрованих економік» [4].

Для сучасного світу характерною є трансформація державного регулювання фінансових ринків. У цілому, є тенденція до зміни пріоритетів та посилення державного контролю за фінансовими ринками. Насамперед зростає значення у державному регулюванні проблем достатності капіталу і ліквідності фінансових установ.

Для Європейського Союзу характерною є тенденція до уніфікації законодавства щодо державного регулювання фінансових ринків, його лібералізації, транскордонного характеру фінансової діяльності та її публічного регулювання. Ще у 1989 р. була прийнята Друга банківська директива Ради ЄЕС про координацію законодавчих і адміністративних актів у галузі реєстрації і контролю за діяльністю кредитних інститутів. Директивою було визначено два основні принципи регулювання транскордонної діяльності кредитних інститутів в ЄС:

1. При наявності реєстрації кредитної установи в одній з держав-членів ЄС може здійснюватися відповідна діяльність у всіх країнах ЄС шляхом відкриття філій або іншим спосо-

бом без проходження додаткової реєстрації й отримання нової ліцензії (принцип одноразової реєстрації);

2. Контроль за діяльністю кредитної установи в інших країнах ЄС здійснюється компетентними органами держави місця реєстрації на основі її нормативних актів, гармонізованих настільки, наскільки достатньо для забезпечення прийняттого для всіх країн співтовариства рівня контролю (принцип контролю країною реєстрації).

Пізніше вищезазначені принципи були реалізовані для компаній із страхування життя, компаній з ризикових видів страхування, компаній, які спеціалізуються на операціях з цінними паперами. З 1999 року в ЄС здійснюються заходи з метою гармонізації регулювання фінансових ринків і контролю за діяльністю фінансових установ. Наприклад, у страховому секторі було гармонізовано вимоги до порядку реєстрації страховиків і нагляду за страховою діяльністю, розміру страхових резервів, напрямів їх розміщення.

Важливим при реформуванні державного регулювання фінансових ринків в Україні, є європейські стандарти, зокрема зняття обмежень і скорочення прямого державного втручання у діяльність фінансових інститутів, застосування ефективних і гнучких методів регулювання і контролю [6, с. 44-45].

Регулювання ринків фінансових послуг в ЄС здійснюється на основі уніфікації з одночасним врахуванням особливостей функціонування основних сегментів фінансових послуг: банківської і страхової діяльності, діяльності професійних учасників ринку цінних паперів, установ колективного інвестування та пенсійного забезпечення.

Істотного значення у сучасних умовах набуває регулювання інституціями Європейського Союзу FinTech сектору, так директивами The Directive Payment Services II зобов'язано банки при наявності згоди споживача відкривати третім особам програмний софт, у результаті чого он-лайн платформи отримали можливість використання персональних банківських даних при створенні нових фінансових послуг [7].

Відповідно зміна правил має безпосередній вплив на регулювання і розвиток фінансових ринків.

Як і в Україні, з огляду на важливість, найбільший обсяг публічного регулювання і встановлення стандартів діяльності стосується банківського ринку та діяльності фінансових установ банківського сектору. Метою інтеграційного регулювання банківської діяльності в ЄС є забезпечення стабільності банківських систем Європейського Союзу і країн-членів,

створення умов для вільного надання банківських послуг і ефективного банківського нагляду [8, с. 697].

Регулювання фінансових ринків на рівні Європейського Союзу, аналіз директив Європейської Комісії, наприклад у кредитній сфері, також підтверджують підхід до забезпечення уніфікації регулювання діяльності банківських та небанківських кредитних установ.

Інституційне забезпечення регулювання ринків фінансових послуг у Директивах ЄС також виходить із завдання забезпечення консолідованого нагляду за діяльністю фінансових установ, гармонізації інструментів регулювання: вимог до капіталу, платоспроможності, договорів, ліцензування, звітності тощо.

Європейська комісія у своїй політиці щодо ринку фінансових послуг виходить з концепції впровадження у життя єдиного фінансового ринку з уніфікованим регулюванням та наглядом. Аналіз державного регулювання фінансових ринків на основі європейського досвіду приводить до висновку, що досягнення його цілей є можливим за умови забезпечення транскордонності нагляду за фінансовими установами.

Право ЄС має трирівневу систему нагляду за фінансовими установами:

1) нагляд за діяльністю фінансових установ на індивідуальних засадах. Мова йде про базовий рівень нагляду за конкретною фінансовою установою відповідно до національного законодавства;

2) Консолідований нагляд, при фактичній пов'язаності фінансових установ між собою та функціонуванні фінансових установ в групах, як правило однорідних фінансових ринків, у першу чергу банківського та кредитного. Метою консолідованого нагляду в ЄС є забезпечення обов'язкових нормативів, достатності капіталу і обмеження розміру максимальних фінансових ризиків;

3) Нагляд за діяльністю фінансових конгломератів. Стандарти ЄС щодо нагляду за фінансовими конгломератами застосовується при здійсненні нагляду за фінансовими групами, до яких входять фінансові компанії різнопланових фінансових ринків: кредитні організації, страхові товариства, компанії фондового ринку. Така структура з точки зору стандартів ЄС вимагає додаткового нагляду. У цьому випадку визначаються додаткові вимоги до капіталу і розміру власних коштів, консолідовану оцінку ризиків учасників фінансового конгломерату, додатковий нагляд за внутрішніми операціями всередині конгломерату.

Стандарти нагляду за фінансовими ринками та установами в ЄС відповідно вплива-

ють на процедури діяльності та визначають вимоги до органів нагляду за фінансовими установами, у тому числі щодо принципів їх створення, функціонування і інституційних основ діяльності [8, с. 731-735].

Необхідною передумовою інтеграції українських фінансових ринків до європейського фінансового простору є досягнення європейських стандартів регулювання, результатом чого має стати визнання пруденційного нагляду за фінансовими установами в Україні державами Європейського Союзу. Це обумовлено тим, що загальним принципом нагляду у Європейському Союзі є принцип здійснення державного нагляду за фінансовою установою за місцем її заснування. Таким чином у результаті впровадження європейських стандартів нагляду необхідно досягнути взаємного визнання національних систем пруденційного нагляду України і держав-членів ЄС, взаємної довіри між органами пруденційного нагляду щодо адекватності нагляду за наданням фінансовими установами фінансових послуг у державі заснування таких установ [6, с. 63].

Вживаючи термін компетентні органи щодо інституційних структур, які здійснюють регулювання на національних ринках фінансових послуг, право ЄС не визначає вимог щодо єдиної моделі національного регулятора. Відповідно до Директив Єврокомісії у понятті компетентних органів визначаються, зокрема органи, які здійснюють нагляд за ринками: страхування, перестрахування, діяльністю кредитних установ, інвестиційних компаній та установ професійного пенсійного забезпечення.

Науковий аналіз досвіду побудови інституційної моделі державного регулювання та нагляду на національному рівні, дозволяє зробити висновок, що реформування регулюючих функцій та інституційних систем їх забезпечення здійснили та продовжують здійснювати багато країн світу. Динамічність розвитку фінансових ринків має наслідком постійний процес вдосконалення механізмів їх державного регулювання, механізмів державного управління та їх інституційного забезпечення.

Найбільш важливими підставами для пошуку нових ефективних інституційних моделей стала зростаюча потреба у координації зусиль державних органів регулювання, які працюють на різних сегментах фінансових ринків, розширення необхідності нагляду за фінансовими конгломератами, до складу яких зазвичай крім банків, входять фінансові установи страхового ринку та ринку цінних паперів.

Тенденцією, яка вимагала адекватної відповіді з точки зору державного регулювання, стало посилення взаємозв'язку і взаємоза-

лежності фінансових установ різних ринків та виникнення ризиків, що поява кризових явищ та проблем в одному сегменті ринку фінансових послуг може викликати проблеми в інших сегментах, фінансовій системі держави в цілому.

Однак створення мегарегулятора не є виключною тенденцією та єдино можливим варіантом, деякі країни йшли по шляху розширення наглядових повноважень центральних банків з одночасним оформленням та посиленням координаційних механізмів між державними регуляторами різних фінансових ринків. Спостерігаються і комбіновані моделі регулювання та нагляду. Кожна країна обирає модель регулювання фінансових ринків та нагляду за фінансовими установами з точки зору доцільності на основі існуючої структури та перспектив розвитку національної фінансової системи в цілому і фінансових ринків зокрема, особливостей державної моделі управління, стану та тенденцій розвитку ринків, історичних закономірностей та політичних передумов.

Україна також на основі аналізу всіх факторів та передумов має обрати національну модель державного регулювання фінансових ринків та інституційного забезпечення державного управління у цій сфері. Станом на сьогоднішній день особливістю України є досить високий рівень випередження інституційного забезпечення банківського регулювання та нагляду порівняно з ринком цінних паперів і небанківських фінансових послуг.

З огляду на вищезазначену обставину та міжнародний досвід Україна обрала модель, за якою Національний банк здійснює функції державного регулювання та нагляду за діяльністю на ринках небанківських фінансових послуг (крім діяльності на ринках цінних паперів та похідних (деривативів), професійної діяльності на фондовому ринку та діяльності у системі накопичувального пенсійного забезпечення) на індивідуальній та консолідованій основі. Фактично запроваджується інституційно «незавершена» модель мегарегулятора ринків фінансових послуг (фінансових ринків), за винятком фондового ринку та системи накопичувального пенсійного забезпечення, яким стає Національний банк України.

Висновки із цього дослідження і подальші перспективи в цьому напрямку. Таким чином, необхідними є подальші дослідження з метою послідовної модернізації законодавства щодо регулювання ринків фінансових послуг відповідно до передового міжнародного досвіду та тенденцій розвитку

фінансових ринків з одночасною модернізацією системи інституційного забезпечення державного управління.

Запровадження інституційно «незавершеної» моделі мегарегулятора ринків фінансових послуг (фінансових ринків), за винятком фондового ринку та системи накопичувального пенсійного забезпечення, яким стає Національний банк України потребує подальшого вивчення міжнародного досвіду, наприклад Польщі, у якій відбувався поетапний процес формування мегарегулятора фінансових ринків. На першому етапі були об'єднані регулятори ринку цінних паперів і небанківських фінансових ринків, згодом від центрального банку мегарегулятор отримав повноваження щодо здійснення нагляду за банками. Також більш детального вивчення потребує досвід можливого розмежування функцій центральних банків держав та Агентств нагляду за фінансовими ринками, напрямків уніфікації державного регулювання фінансових ринків України до стандартів Європейського Союзу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Поченчук Г.М. «Інституціональний розвиток економіки в умовах фінансової глобалізації: монографія. Київ: «Центр учбової літератури», 2018. 420 с.
2. Мельник П.В., Тарангул Л.Л., Гордей О.Д. / Банківські системи зарубіжних країн: підручник. Алерта, Центр учбової літератури, 2010. 586 с.
3. Коваленко Ю. Формування комплементарної моделі фінансового сектору економіки / Вісник Національного банку України. Науково-практичний журнал, 2012 р. № 7 (197). С. 42-47.
4. Авер'янов В.Б., Дерезь В.А., Школик А.М. та ін. / Державне управління: європейські стандарти, досвід та адміністративне право / За заг. ред. Авер'янова В.Б. К.: Юстініан, 2007. 288 с.
5. Принципи та стандарти Міжнародної асоціації органів нагляду за страховою діяльністю. Київ: Видавничий дім «Козаки», 2012 р. 216 с.
6. Леонов Д.А., Львовичкін С.В., Хоружий С.Г. / Ринок фінансових послуг: парадигма євроінтеграції: Монографія / За наук. ред. В.М. Федосова. К.: УІРФР, 2008. 848 с.
7. European Parliament adopts European Commission proposal to create safer and more innovative European payments [Electronic resource] // Press release/European Commission website. – Mode of access: http://europa.eu/rapid/press-release_P-15-5792-en.htm?locale=en,free (data of revision:10.10.2016). – Title from screen.
8. Европейское право. Право Европейского Союза и правовое обеспечение защиты прав человека: Учебник для вузов / Рук. авт. колл. и отв. ред. – д. юрид. н., проф. Л.М. Энтин. 2-е изд., пересмотр. и доп. – М.: Норма, 2007. – 960 с.